

Silmäkkeiden nimet ja nimitykset suomen kielessä

Käsittelen tässä artikkelissani silmäkkeiden nimityksiä ja niihin pohjautuvia paikannimiä suomen kielessä. Kyseessä on paikanlajia ilmaiseva ja suurelta osin deskriptiiviseksi luonnehdittu sanajoukko, joka kuuluu Eero Kiviniemen (1990, 72–73, 79) luokituksessa ryhmiin 62 ja 84 ja jonka merkitystä hän kuvaa sanoilla ’hetteikkö, suonotko, silmäke, lähde, lammikko, lätäkkö, vesikuoppa, rapakko, mutakuoppa’. Puhun jäljempänä usein yksinkertaistaen silmäkkeiden nimityksistä kaikkia edellä mainittuja merkityksiä tarkoittaen. En käsittele kaikkia Kiviniemen mainitsemia sanoja, vaan keskityn neljään keskeiseen rypäeseen: *put*-alkuiset, *pot*-alkuiset, *pat*-alkuiset ja *puk*-alkuiset. Ryhmät ovat osin kytköksissä toisiinsa, *put*- ja *puk*-alkuiset erityisesti siten, että keskeinen sana *putro* on lainannut merkityksensä *pukra*, *pukro* -sanalle. Yleisenä tavoitteena on tarkastella sanaston deskriptiivisyyttä ja etsiä puheena olevan sanasikermän etymologisia juuria.

put-alkuiset silmäkkeen nimitykset

Heikki Ojansuu löysi (1915, 10) Savon verollepanomaakirjasta vuodelta 1561 paikannimet *Kylmä Putro*, *Putro Jerfwen Taiwall* (Tavinsalmi) ja *Puttrolahen maa*, *Putro Niemj* (Vesulahti). Nimistä kaksi viimeksi mainittua tarkoittavat selvästi Juvan Inkilän kylän Syysjärven pohjoisrannan paikannimiä, sillä siellä on nykyisinkin *Putroniemi* ja *Putrolahti* ja niiden pohjoispuolella *Putrolampi* ja *Putrosuo*. Tavinsalmen Kylmää Putroa ja Putrojärveä ei nykyisnimityksissä tunneta. Kylmä Putro on Arvo Soinisen mukaan (1961, 377 ja liitekartta III) sijainnut nykyisen Kuopion alueella Sotkanselän länsipuolella. Putrojärvi puolestaan on ollut Kallaveden itäpuolella entisen Vehmersalmen alueella, koska se mainitaan 1620-luvulla Tervasalon (= nyk. Tervassalo) ja Vehmersalmen kylien yhteydessä (Alanen 2004, 47, 51). Vehmersalmella on nykyisinkin *Putroniemen* kylä.

Ojansuu ei mainitse *putro*-muodon merkitystä, mutta yhteydestä voi päätellä, että hän on olettanut muodon olevan *puuro*-sanan itäsuomalainen vastine. Hänen jälkeensä oletus on toistunut äännehistorioissa: Turunen 1959, 100, H. Leskinen 1963, 211, Rapola 1966, 214 ja Mielikäinen 1981, 150. ’Puuroa’ merkitsevää *putroa* murteentutkijat eivät ole savolaismurteista kuitenkaan tavanneet, mutta Karjalan kannaksen murteissa, Inkerissä ja karjalan kielessä se on

(Ruoppila 1955, 76, KKS, SMSA). *Puuro* on suomessa balttilainen laina, vrt. latv. *putra*, liett. *putrà* (SSA). Savolaismurteissa puuron nimitys on vanhastaan *huttu* ja nykyisin yleensä jo *puuro*.

Putro tavataan savolaismurteissa edelleenkin sekä appellatiivina että lukuisissa paikannimissä, mutta se ei merkitse 'puuroa', vaan on maastotermi ja monimuotoisen sanasikermän jäsen. Sikermään kuuluvat ainakin seuraavat *put*-alkuiset appellatiivit: *putro*, *putru*, *putrakka*, *putrakko*, *putrukka*, *putrake*, *putramo*, *putakka*, *putakko*, *putake*, *putare*, *putero*, *putelo*, *putura*, *putikka*, *putikko*, *putaja* ja *putama*. Kyseessä on paikkoja luokitteleva, siis paikanlajia ilmaiseva sanaryvääs (Kiviniemi 1990, 72–73, 79). Kaikki mainitut sanat esiintyvät tai ovat hiljattain esiintyneet suomen murteissa appellatiiveina. Seuraavassa mainitsen esimerkkejä ja levikitietoja sikermään kuuluvista paikannimistä. Esimerkeistä voi päätellä, ettei Savosta 1561 mainittu Kylmä Putro ole jäähtymään päässyt puuro, vaan todennäköisesti paikka, jossa on ollut lähde.

Putro-nimiä on Savossa, Pohjois-Karjalassa, Karjalan kannaksella, Inkerissä ja Venäjän Karjalassa: esim. jo edellä mainitut *Putroniemi* ja *-lampi* Juvan Inkilässä; *Putronen*, pieni suolampi Leppävirralla; *Putro*, vesijättömaa Kuopiossa; *Putro* ~ *Putru*, pieni jyrkkien äyräiden ympäröimä lampi Kiihtelysvaaraassa; *Putrolampi* ja *Putronjoki* (*Pudronäja*, *Pudroniäki* 1618; NA ja Nissilä 1975, 262) Parikkalan Kesusmaalla entisen Saaren alueella; *Putroruona*, umpeen kasvanut ruohikkolahti Johanneksessa; *Putrokorpi* Antrean Olkinuoran kylässä; *Putronsilmäinmäki* Antrean Liikolassa; *Putrola*, taloryhmä Inkerin Keltossa; *Putrola*, talo Inkerin Tuutarissa (asukkaiden sukunimi *Putro*); *Putronmäki* eli *Putrola*, mäki ja kylä Inkerin Inkerellä; *Putronen*, suku ja talo Inkerin Markkovassa; *Putroniemi*, niemi ja kylänosa Vienan Kostamuksessa.

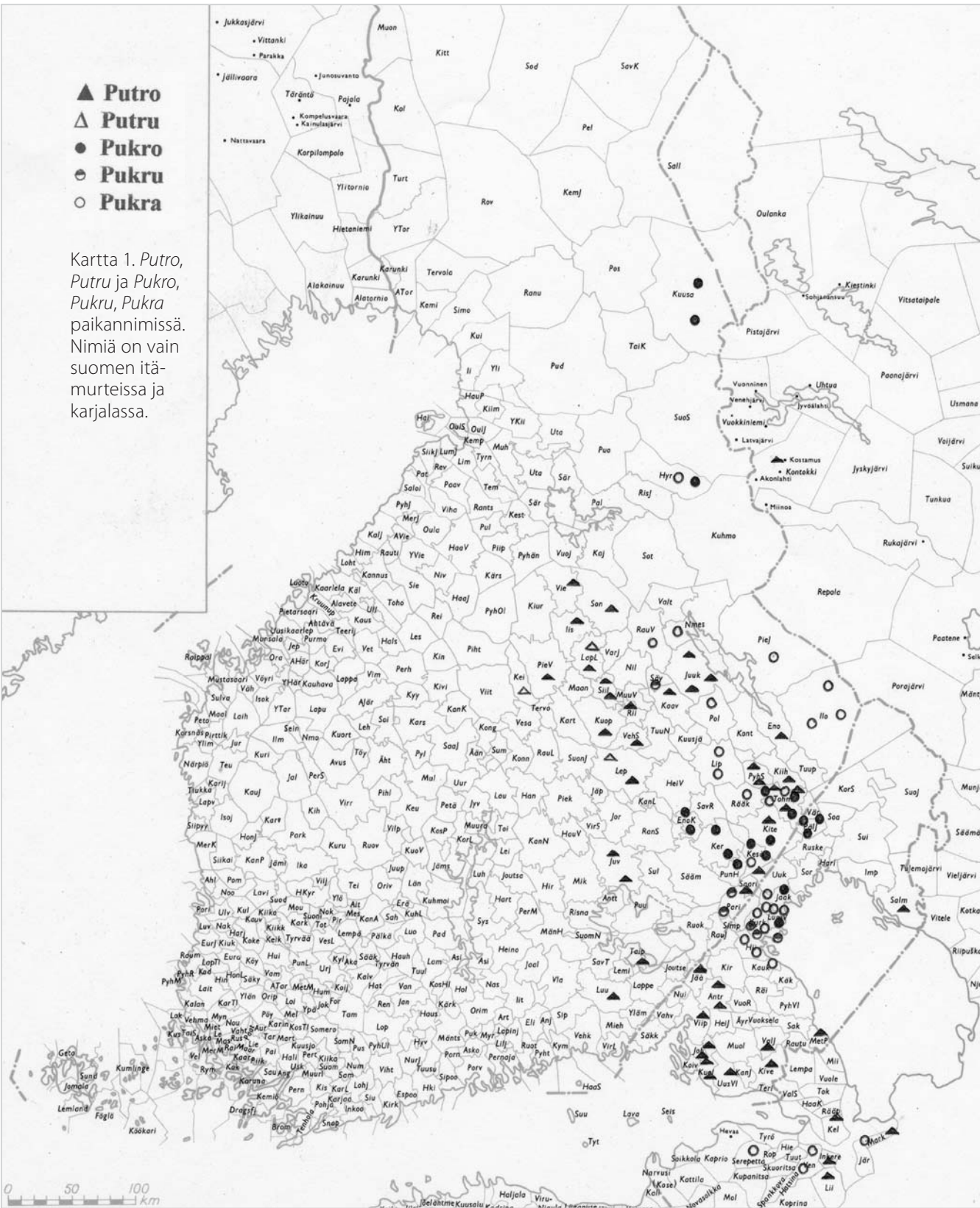
Vaikka *putro* merkitsee Karjalan kannaksen murteissa 'puuroakin', tämä merkitys tuskin sisältyy Johanneksen *Putroruonaan* (*ruona* 'vesiperäinen ranta') ja Antrean *Putrokorpeen*. Inkerin ja Vienan nimien tulkinta kaipaisi tarkempia tietoja paikkojen laadusta.

Putra-, *Putro*-alkuisia johdoksia ei Savon vanhimmissa lähteissä ole, mutta nykyisin silmäkkeen tavallisin nimitys koko itämurteiden alueella on *putrakka*, *putrakko*, usein ilmauksessa *lammin putrakko*, mutta muitakin johdoksia käytetään; esim. *Putrakko*, kolme metriä leveä poukama Etulammin pohjoisrannalla Suistamalla; *Putrakko*, niityn keskellä oleva lampi Nurmeksessa; *Putrakonlahti* Iisalmessa; *Putrakkeenluhta*, niitty Kiteellä; *Putramo*, kyläkunta Suonenjoella (*putramo* 'mutahauta'). Myös *putru* esiintyy paikannimissä, esim. *Putru*, pieni lampi Lapinlahdella; *Putrunpunka*, niitty Rautalammilla; *Putrukanoja* Suommenniemellä. Vehmersalmen Jänissalossa on lahti nimeltä *Putri* eli *Putrinlahti*.

Putero-nimetkin ovat yksistään itämurteisia, esim. *Puterosuo*, "sellane pien suo, suoputero" Antreassa; *Puterolampi* Uukuniemellä; *Särkiputero* Savonlinnassa; *Puterolammit* Kontiolahdella; *Puteronlahti* Pielavedellä ja *Puteroinen*, suo Karstulassa. Likvidäänteiden vaihtelua osoittaa Suomussalmen Kerälänkylän nimi *Putelonsuo*. Suon kohdalla on Suojärnessä "pikkunen putelo", hyvin pieni lahti.

- ▲ Putro
- △ Putru
- Pukro
- Pukru
- Pukra

Kartta 1. Putro, Putru ja Pukro, Pukru, Pukra paikannimissä. Nimitä on vain suomen itämurteissa ja karjalassa.

Sen sijaan *puta*-alkuisia johdoksia on myös länsimurteiden alueella, esim. *Putajanjoki* (*Putajajoki* 1791, MHA A41 10/1; *putaja* 'soinen notko') Kokemäellä; *Putaja* ja *Putajansuo*, kulmakunta ja suo Suodenniemellä; *Putajikko*, metsää ja niittyä Vpl. Uudellakirkolla; *Putamalampi* Leivonmäellä; *Suoputama* Toivakassa; *Putamalaminsuo* Savitaipaleella; *Niittyputama*, pieni suoniitty Haukivuorella; *Putakko*, kostea suomaa Töysässä; *Sielusenputakko*, soinen järvenlahti Juvalla; *Putakonlampi*, kuivunut lampi Varpaisjärvellä.

Putikka-, *Putikko*-nimiä on lännessäkin, mutta varsinkin idässä, esim. *Putikka*, pelto Hämeenkyrössä; *Putikka*, entistä niittyä Jurvassa; *Putikka* (*Putikka Kytö* 1766, MHA E52 1/62), metsää ja peltoa Teuvalla; *Putikka*, pelto Vihdissä; *Putikanperä*, lahti Olvasjärvessä Pudasjärvellä; *Putikanlahti* Kuusamossa; *Korteputikka* ja *Rapaputikka* Alajärvellä; *Putikonpelto* Janakkalassa; *Putikonlahti* Juvalla; *Putikko*, vanha pelto Käkisalmissa. Monissa tiedoissa on maininta, että *putikka*, *putikko* on 'suultaan kapea lahti tai poukama' mutta myös 'suonotko' (esim. Janakkala, Lapinlahti). Viljelysnimissä nimeämisperuste on jo usein hämärtynyt.

pot-alkuiset silmäkkeen nimitykset

On olemassa myös *pot*-alkuisia 'silmäkettä' merkitseviä appellatiiveja ja niihin perustuvia paikannimiä. Tällaisia sanoja ovat ainakin *potama*, *potti*, *potakko*, *potikka*, *potikko*, *potero* ja *potura*. Appellatiivista *potama* on nimiarkistossa tieto Evijärveltä, Siilinjärveltä, Savitaipaleelta ja Valkealasta, mutta nimitieto vain Evijärveltä, jossa *Potama* on Kivijärven lähes erilliseksi lammeksi ruohottunut pohjoispää. Nimiä on varmaan enemmänkin, mutta yhdysnimien jälkiosana olevia tapauksia ei ole aakkosjärjestyksen mukaisesta kokoelmasta helppo löytää.

Potti tunnetaan silmäkkeen nimenä lähes kautta maan, esim. *Potti* on Valkjärvellä metsän keskellä oleva niitty, Parikkalassa selvärajainen notko, Reisjärvellä vetistä maata Norssinjärven rannassa ja Pudasjärvellä syvä painanne keskellä Näsiäkorppea. Savossa Kangasniemellä on mm. *Kissapotti*, *Pottiapaa* ja *Sikosaarenpotti*, kaksi viimeksi mainittua järven syvänteitä. Keski-Pohjanmaalla Perhossa tarkoittavat kuoppia ja vetisiä paikkoja esim. *Rahkapotti*, *Rapapotti* ja *Suivantopotti*. Lehtimäellä on viljelysmaa *Potinperä*, Kalajoella maantiessä *Potinmutka* (tie kiertää vesihaudan), Rovaniemellä *Potinlahti* (nuotta-apaja Sonkajärvessä) jne. *Potti* ja samoin *putti* ovat lainoja Suomen ruotsalaismurteiden sanoista *pått*, *putt* 'lammikko' (SKES, SSA), mutta ainakin *potti*-sananjäljet ulottuvat paikannimistöissä laajemmalla kuin etymologiset sanakirjamme esittävät.

Potti-kannasta johdettuja ovat *Potikka*- ja *Potikko*-nimet, joita on varsinkin hämäläismurteiden alueella mutta muuallakin Länsi-Suomessa. *Potikka* on entinen niitty Nastolassa, *Potikkasuo* Orimattilassa, *Potikka* suo- ja kangasmetsää Lappajärvellä, *Potikko* suo Tarvasjoella, peltoalue Itissä, pelto Urjalassa, Hau-

holla ja Kauhavalla, ”isoo santamonttu” Teuvalla, lahti Jämsässä jne. Muhoksellalla Heinäjoessa on *Potalikonkoski* ja Kalajoella Raution kylässä *Potakonniittu*.

Potero-nimiä on puolestaan Itä-Suomessa, esim. *Poteromäki* Savitaipaleella (mäessä luonnon muovaama kuoppa), *Poterosuo* Joensuun lähellä entisen Pyhäselän alueella, *Potero* notkossa oleva niitty Lieksan Kolin kylässä. Appellatiiville *potero* ovat nimestäjät kirjanneet mm. merkitykset ’pieni syväne, kuoppa’ (Ristiina), ’syvä, mutapohjainen lampi’ (Savonranta), ’padan kaltainen painanne’ (Lieksa).

pat-alkuiset silmäkkeen nimitykset

Pat-alkuisia silmäkkeen nimityksiä ovat *patama*, *patamo*, *patami*, *patero*, *pateru* ja *patti*. Näistä *patama*, *patamo* ja *patami* ovat selviä *pata*-sanan johdoksia, ja *patamo* on otettu maantieteen termiksikin merkityksessä ’jyrkkäreunainen umpilaskeuma’ (NS). Appellatiiville *patama*, *patamo* ovat nimestäjät kirjanneet mm. merkitykset ’vetinen, upottava rotko suossa’ (Haapajärvi), ’suonotkelma, kuoppa’ (Joutsa), ’pieni lampi’ (Juva). Paikannimiä: *Patamo* ja *Patamonsuo*, pari kilometriä pitkä järvi ja suoviljelys sen lähellä Pusulassa; *Patama*, metsitettyä peltoa Alavudella; *Myllypatama*, suvanto myllypadon alapuolella Orivedellä; *Inkinpatama*, joen leventymä Luopioisissa; *Akanpatama*, *Pienipatama* ja *Suopatama*, pieniä lampia Juvalla; *Patamaneva* Multialla; *Patamasalo*, korpimetsää Enonkoskella; *Patami*, suo Alajärvellä; *Patamilampi*, pieni lampi Kuhmossa.

Patero-nimiä on pääasiassa itämurteiden alueella, esim. *Paterokujaset* Jääskessä; *Paterolahti*, pieni lahti Puulavedessä Hirvensalmella; *Paterosuo*, suo Savonlinnassa; *Paterosuo*, hetteikkösuo Mikkeliissä; *Patero*, pieni lampi Juvalla. Länsimurteiden puolella ovat *Pateronpohja* (metsää) Valkealassa; *Pateru*, upottava pieni suo metsän keskellä Kymissä sekä *Patero*, niitty Tervolassa. Savitaipaleella on suokuoppa ja sen lähellä oleva pelto *Patari* (*Patarin nity* 1836). Jo 1562 on mainittu Säamingistä nimi *Patero randa* (Alanen 2006, 17). Likvidäänteiden vaihtelua osoittaa Kurkijoelta merkitty *patelo* ’patama’ (SMSA).

Patti-nimien selvintä levikkialuetta ovat Keski- ja Pohjois-Pohjanmaa ja niiden lähitienoot. Appellatiivin *patti* nimestäjät ovat tavoittaneet Perhosta (’kuoppa, silmäke’) ja Vetelistä (’pieni lammikko’), ja jälkimmäisestä sen ilmoitetaan olevan synonyymi sanalle *potti*. *Patti* onkin selvä kontaminaatio sanoista *pata*(ma) ja *potti* (< Suomen ruots. murt. *pått*; SSA). Perhossa on silmäkkeiden niminä esimerkiksi *Isopatti*, *Pikkupatti* ja *Pakkaspatti*, Vetelissä *Akkapatti* ja *Äijäpatti*, Ullavalla alavalle maalle kuivattu pelto *Patti*, Keski-Suomen puolella Kivijärvellä *Pattikangas*, jonka keskellä on kaksi rämeapatamaa: *isopatti* ja *pikkupatti*. Pohjoisempaan Raahan alueella on *Pattijärvet*, entisiä järviä ja niittyjä. Edelleen näihin nimiin kuuluu todennäköisesti joen ja entisen kunnan nimi *Pattijoki*, kuten Sami Suviranta on jo otaksunut (SPNK). *Pattijoki* on mainittu kylän nimenä jo 1546 asussa *patioki*.

Patti-sanan johdoksia ovat ilmeisesti jotkin *Patikka-*, *Patikko*-nimet, esimerkiksi *Patikkaneva* Ylivieskassa, pieni suo *Patikka* Laukaan Petruman kylässä, *Patikkaniitty* (”semmonen vesnotko”) Pertunmaalla, viljelysnimi *Patikko* sekä Sippolassa että Valkealassa ja *Ritapatikko* Valkealassa.

puk-alkuiset silmäkkeen nimitykset

Silmäkkeitä on kuvailtu ja nimetty myös *puk*-alkuisilla sanoilla. Sanoista tärkein on *pukra* johdoksineen: *pukra*, *pukro*, *pukru*, *pukri*, *pukrake*, *pukrama*. Muita sanoja ovat *pukla*, *puklama*, *puklo*, *pukkelo*, *pukkeri*, *pukkeli* ja *pukama*. *Puk*-alkuisia silmäkkeen nimiä on vain itämurteiden alueella.

Pukra-pesyeeseen pohjautuvia paikannimiä on erityisesti Laatokan luoteisrannalla ja Pohjois-Karjalassa, mutta myös Savon itälaidalla, Kainuussa ja Kuusamossa sekä Inkerissä. Esimerkiksi *Pukrot* Hiitolassa ovat kattilamaisia notkoja Kirkkokankaalla, *Pukra* hyllyvä painanne Kurkijoella, *Verimäenpukro* notko Jaakkimassa, *Pukra* pieni lahti Savonlinnassa, *Tervapukro* tervahauta Enonkoskella, *Puolivälinpukro* suolle laskeva notko Kesälähdellä, *Pukranlahti* laaja niitty Rääkkylässä, *Pukra* äkkijyrkkä syväne rannan lähellä Polvijärvellä, *Pukrakeniemi* notkossa oleva niitty Pälkjärvellä, *Pukronsuo* paikoin liejukkoinen suo Rautavaaralla, *Pukranniitty* Iisalmen Haapajärvellä (mainittu maakirjassa 1770, ei tunneta enää), *Pukrontörmä* Hyrynsalmella sekä *Pukramolampi* Kuusamon Kuoliolla ja *Pukramo*-niminen syvä nuotta-apaja Kuusamon Joukamojärvestä. Harvinaisia muodoltaan ovat Parikkalan *Pukrulahti*, Säyneisten *Pukru(nlahti)* ja Impilahden *Pukrinnotko*. Vanhin löytämäni tieto *Pukra*-alkuisesta nimestä on *Pukrun ödhe* ’Pukrun autio’ Sortavalan Karmelasta vuodelta 1640 (NA). Myös Vienassa Kemin Vuoksijärvellä on *Pukranlampi*, ven. *Ozero Bugren-lambina* (V. Nissilä, NA).

Myös Inkerissä on *Pukra*-nimiä: *Pukra* on mäellä oleva kylä Venjoella, *Pukramaa* pelto Tuutarissa, *Pukrat* (ven. *Bugry*) kylä Markovassa. Inkerissä *pukra* ei kuitenkaan merkitse ’silmäkettä’, vaan sana on merkitty Venjoelta merkityksessä ’mäki, kumpu’. Nissilä on liittänyt (1971, 173, 1975, 190) *pukran* venäjän sanaan *bugór*, gen. *bugrá*, mon. *bugry* ’mäki, kumpu’. Myös inkerois-murteissa *pugra*, *pugro* merkitsee ’kumpua, pengertä’ (Nirvi 1971, 434). Nissilä toteaa, että Inkerissä sanan alkuperäinen merkitys on säilynyt, mutta Laatokan rannan murteissa hämärtynyt ja muuttunut merkitsemään ’notkoa, suolampea, lähdettä jne.’ Palaan merkityksen muutokseen tuonnempana.

Inkeriä lukuun ottamatta *pukra* variantteineen voi olla siis silmäke, pieni lampi, vetinen notko, liejuinen lahdenpohjukka, mutta se voi olla myös jyrkkäreunainen syväne järvestä kuten Kuusamon *Pukramo* ja Parikkalan *Pukrulahti*. *Pukra*-nimiä on erityisesti Laatokan luoteisrannalla, ts. Käkisalmen Karjalan ydinalueella, ja Pohjois-Karjalassa. Niitä on näillä alueilla *Putro*-nimiä enemmän, mutta *Putro*-nimien levikki on laajempi. Nimien muodossa on sellainen ero, että *Putron* rinnalla ei esiinny *Putra*-muotoa juuri muuten kuin joh-

doksissa *putrakko*, *putrake* jne., mutta *Pukra* on johtimettomanakin suunnilleen yhtä yleinen kuin *Pukro*.

’Silmäketä’ merkitsevien sanojen joukossa on myös tavunrajaisen *kl*-yhtymän sisältäviä: *pukla*, *puklo*, *puklama*. Näihin pohjautuvia nimiä on lähellä Suomen itärajaa: Parikkalassa (ent. Saaren alueella) on mäkien välissä oleva pelto *Puklo* ja toisaalla suoviljelys *Puklosuo* (’niim märkä, ves kupli sieltä ylös’); Enonkoskella *Uitonpukla*, pieni lahti; Ilomantsissa *Puklalahti* ja Suomussalmen pohjoisosassa kaksi *Puklamaa* ja *Pussinpuklama*, aivan pieniä lampia kaikki kolme. Vienan Rukajärvellä on *Puglajärvi* (*puglarvi*, ven. *Puglozero*; Nissilä 1974, NA). Nämä liittyvät verbipesyeseen, jota edustavat karjalan kielen *pukloa* ’kuplia, pulputa’ ja suomen itämurteiden *puklahtaa* ’pulpahtaa esiin’ (esim. Suomussalmi: *puklahti pinnalle*, ongen koho vedestä) ja *puklauttaa* (esim. Juva: *puklauttaa suusta pois*, kissa muikun pään suustaan). Vaikuttaa siltä, että *pukla* on syntynyt metateesin kautta *kupla*-sanasta.

Pukkelo, *pukkeli* -appellatiivista ja sen sisältävistä paikannimistä on tietoja Laatokan Karjalasta, Pohjois-Karjalasta ja Savosta. *Pukkelo* on salmi Impilahdella, *Pukkelo* vetinen suo (aiemmin suolla *Pukkelolampi*) Kesälahdella, *Mäntysalonpukkelo* pussimainen lahti Enonkoskella, *Pukkelolahti* pieni lahti Liperin Loukonsaareissa, *Pukkelo* ”kämmenen kokoinen niitty” Nilsiässä, *Pässinpukkelo* pieni notkoniitty Lapinlahdella. *Pukkeli* on pieni lahti Nerkoonjärvessä Lapinlahdella ja pitkulainen niitty Siilinjärvellä, *Pukkelikkosuo* suo Kiihtelysvaarassa. *Pukkelon* rinnakkaismuoto on Kiteeltä ja Parikkalasta merkitty appellatiivi *pukkero*. – *Pukkelo*, *Pukkeli* -nimet eivät tarkoita ensisijaisesti silmäkkeitä, vaan perimmäisenä merkityksenä on paikan pienuus ja syrjäisyys: karjalan kielessä *pukkelo* on ’varjoisa tai syrjäinen niityn kolkka’ (KKS), Jaakkimassa *suo(m)pukkelo* ’pieni suo’ ja Siilinjärvellä *pukkeli* ’pieni pelto’ (NA).

Pulmallinen *pukama*

Pukama on yleensä ’nystyrä, kyhmy; paise, ajos’, mutta suomen itämurteissa ja karjalan kielessä se on myös maastotermi. Karjalassa sillä on maastosanana merkitys ’pieni suo, suonsilmä’ (KKS). Suomen murteista nimestäjät ovat kirjanneet seuraavanlaisia merkityksiä: (*suom*)*pukama* ’pieni suo’ (Jaakkima), ’pieni soistuva lampi’ (Eno), ’suolla kulkeva osin maanalainen puro’ (Taivalkoski). Sanastajien merkitsemät tiedot ovat samanlaisia, esim. Ristiinassa *lahe pukama* on ’pieni lahti’, Liperissä *suopukama* ’pieni suo’ ja *nurmipukama* ’pieni niittytilkku’ ja Utajärvellä *pukama* ’luonnon muodostama huoko tai kuoppa savimaassa’ (SMSA). *Pukama* voi olla myös sama kuin *poukama* ’syvä kohta lahdessa tai joessa’ (Kaavi, Kajaani). Tällaiset merkitykset lienevät motiivina mm. seuraavissa paikannimissä: *Pukamanlahti* Rauvanjärvessä Kaavilla; *Pukama*, matala lampi Kuusamossa; *Pukama*, pieni lampi Posiolla; *Pukamonlampi* ja *-suo* (suolla *kotlammit* eli *puturat*, kaksi pientä lampea) Impilahdella; *Pukamo*, notko Räisälässä; *Pukamolahti* Savonrannalla; *Pukamonlahti* ja *-niemi*

Rääkkylässä. Kaikissa tapauksissa vesistönimi ei ehkä ole kantanimi, sillä ainakin Kaavin Pukamanlahden vieressä on korkeaksi mäeksi nouseva *Pukaman-niemi*. Jos niemen nimi on kantanimi, niin nimeäminen perustuu merkitykseen 'kohouma, nystyrä'.

Kainuussa ja Koillismaalla esiintyy myös muoto *pokama* sekä appellatiivina että paikannimissä *pukaman* tavoin: *pokama* on 'kuoppa, kolo' Kuusamossa, *lampipokama* 'pieni lampi' Pudasjärvellä ja *hillapokama* 'lakkaa kasvava kosteikko' Suomussalmella. Paikannimiä: *Pokamanlato* Sotkamossa; *Pokama*, syvä lampi Kuusamon Vasaraperällä; *Pokamolampi* eli *Poukamolampi*, pieni lampi Kemijärvellä. – *Pokama* on *pukaman* ja *potaman* kontaminaatio.

Pukama on ilmeinen johdos, sillä on olemassa myös *puka*-nimiä, esim. *Pukamäki* sekä Liedossa että Uskelassa, *Pukaluoto* Kuohijärvessä Lammilla ja *Pukasarvi*-niminen mäki Savitaipaleella. Itä-Suomessa on *Pukaluu* paikannimenä ainakin kolmessa kunnassa: pieni pelto Joensuussa entisen Pyhäselän alueella, niitty Hyrynsalmen Väisälän kylässä ja vaaran nyppylä Puolangan Aittokylässä. Näihin kuuluu alkuaan todennäköisesti myös kolme pientä saarta tarkoittava nimi *Pukaluonsaaret* Lemiltä. Muoto *luon* lienee tullut hämärtyksen kautta *luun* tilalle, sillä *luoto*-sanan genetiivi on Lemin murteessa *luuvvon*. Ehkä kaikkiinkin edellä oleviin *puka*-nimiin sisältyy merkitys 'kohouma, nystyrä', sillä *pukaluu* on Kontiolahdelta olevan tiedon (SMSA) mukaan joidenkin naisten sukuelimessä oleva "luu", joka vaikeuttaa parittelua.

Mainitsen tässä sivu menen myös sanan *paukama*, jolla on yleensä merkitys 'kuhmu, hyönteisen piston aiheuttama kohouma ihossa'. Kaakkoismurteissa sana on kuitenkin myös maastotermi, jolla on sellaisia merkityksiä kuin 'mutakuoppa, joen mutka (vrt. *poukama*), metsän keskellä oleva pieni suo tai niitty (*suopaukama*, *niitypaukama*)'. Merkitykset ovat paljolti synonyymisia *pukama*-sanana merkityksille, ja selvää liittymää on myös *poukama*-sanaan ja -nimiin. Toivon voivani palata joskus tarkemmin *paukamaan* ja *poukamaan*.

Tunkelo on esittänyt (1913–18, 26–31), että *pukama* on *puka*-sanana johdos ja *puka* puolestaan skandinaavinen laina ja vastaavasti *paukama* johdos skandinaavisperäisestä *pauka*-sanasta. Etymologiset sanakirjamme (SKES, SSA s.v. *pukama*) pitävät *pukamaa* ja *paukamaa* deskriptiivisuonteisina. Sirkka-Liisa Hahmon mielestä (1998, 121–124) Tunkelon etymologioita on suotta syrjitty. Paikannimien valossa lainalähtöisyys näyttää mahdolliselta, vaikka deskriptiivisyys onkin osassa nimistöä aivan selvää. Deskriptiivisyys sinänsä ei kumoa lainaoletusta, koska uudet sanat – varsinkin jos niiden merkitykseen liittyy affektia – ovat omiaan ekspressiiviseen käyttöön. Tällainen 'paisetta, kyhmyä' merkitsevä *puka* voisi hyvin olla. Tarkastelen seuraavassa *puka*-sanaa ja -nimiä Tunkelon ja Hahmon esitysten valossa.

Tunkelo ja tämän ajatukseen yhtyvä Hahmo esittävät, että *pukama* on *puka*-sanana johdos ja *puka* puolestaan laina skandinaavisten kielten *bug*-alkuisista sanoista, jotka ovat lähtöisin kantagermaanisesta sanasta **bugon* ja joiden vallitseva merkitys on 'kaari'. Suomen murteissa *puka* merkitsee tavallisimmin länkien yläpäässä olevaa kaarevaa 'nuppia', mutta sana esiintyy rinnakkais-

muotoineen myös merkityksessä 'kehys, puite': *sahan puka* ~ *poka*, *pukasaha* ~ *pokasaha*, *ikkunan puka* ~ *poka*, vrt. ruots. *båge*, Suomen ruots. murt. *båga*, *buga* 'kaari, jousi; kehys, puitteet' (SSA s.v. *pukama*, SMSA). Sana on lainautunut suomeen Tunkelon mukaan useita kertoja. Merkitys 'kaari' sisältyy selvästi muutamiin yhdyssanoihin. Kymenlaakson murteissa (esim. Iitti, Kymi, Pyhtää) on tunnettu *pukamerta* ja *pukarysä*, joiden suuvanne on tehty kahdesta palasta siten, että alaosa on suora ja yläosa hevosen luokan muotoinen (SMSA, NA). Pyhtään *Pukasalmi* on nimistönoppaan mukaan "ollu luokam mallinen kum puka", rysän pukavanne. Kangasniemellä *pukaniska* on köyryniskainen hevonen. Rovaniemen Tennilän kylän kohdalla on Kemijoessa jyrkkä *Pukajanmutka*, jossa määriteosa on ilmeisesti *puka*-sanan *ja*-johdos.

Puka-sanan johdoksia lienevät edelleen *Pukara*-nimet. Ainoa *pukara*-appellatiivista löytämäni tieto on Lönnotin sanakirjassa oleva *pukara* 'långsluttande vattenfall', siis 'loiva putous'. Merkitys 'kaari' sopii tähän hyvin. *Pukara*-nimistä useimmat ovat ilmeisen vanhoja suurehkojen järvien nimiä kuten Pihtiputaan *Pukara*, Konneveden *Pukara*, Kuhmoisten *Pukarajärvi* ja Hartolan *Pukaranjärvi*. Esimerkiksi Konneveden *Pukara* ja Hartolan *Pukaranjärvi* ovat järviä, joiden muodossa voi halutessaan nähdä kaarenkin, mutta yleensä nimeämismotiivia on järvien muodosta vaikea osoittaa. Konneveden *Pukaran* eteläpään rannalla on korkea *Pukaranmäki*, ja nimenanto voisi pohjautua siihenkin. Ristiinan Ala-Kuomiossa oleva *Pukaransaari* on korkea kalliosaari, jonka nimeämismotiiviksi sopii merkitys 'kohouma, nystyrä', koska lähellä ei näyätä olevan muita *Pukara*-nimiä. Samanlaista motivaatiota Sirkka-Liisa Hahmo edellyttää 'nystyrää, paisetta' merkitsevälle *pukama*-sanalle. *Pukara*-nimissä näyttää olevan kantaniminä paitsi vedenkokoumia niin myös maankohoumia tarkoittavia. Järvien nimien yhteydessä voisi nimeämisperusteeksi ajatella ehkä kalanpyydyksiäkin, vrt. *pukarysä*, *-merta*.

Pukara-nimien joukossa on myös pieniä lampia kuten Kangasalan *Pukaralammi*, Ikaalisten *Pukaralampi* (nykyään jo metsittyntä suota), Sonkajärven *Pukaralampi* (sen eteläpuolella *Pukaramäki*), Ilomantsin *Pukaralampi* (sen eteläpuolella *Pukaravaara*) ja Sotkamon *Pukara*, joka on vain "jonkinlainen vesipatama". Toisaalla Sotkamossa on *Pukaramäki* ja *-suo*. *Pukara*-nimien motivaatio jää osin hämäräksi.

Olen edellä tarkastellut *Puka*- ja *Pukara*-nimiä myös siinä mielessä, voisiko niiden kautta löytyä vastausta kysymykseen, miksi *pukama* on suomen itämurteissa ja karjalan kielessä tullut merkitsemään 'silmäkettä'. Kunnan vastausta ei siltä suunnalta löytynyt. Vastaus onkin ilmeisesti yksinkertaisempi: *pukama* on saanut 'silmäkkeen' merkityksen suomen itämurteissa ja karjalan kielessä *putama*-sanalta, muodollisesti vain klusiilin vaihdolla. 'Silmäkettä' merkitsevän *putama*-appellatiivin ja -paikannimien levikki kattaa näet osan hämäläismurteita ja pääosan itämurteita siten, että alue ulottuu suurin piirtein Oriveden, Vilppulan, Alajärven ja Reisjärven linjalta Karjalan kannakselle Kivennavalle ja Sakkolaan. 'Silmäkettä' merkitsevän *pukaman* alue rajoittuu Suomessa itämurteisiin.

Affektiivista nimeämistä

Nimiarkiston kokoelmista huomaa, miten elävää silmäkkeitä tarkoittava appellatiivisto on vielä 1900-luvun lopullakin kansankielessä ollut. Monesti nimistönopas on paikkaa kuvaillaan käyttänyt toista sanaa kuin kyseisen paikan nimessä on, esimerkiksi: *se putikollahti* (pn.) on *semmone lahe putama* (Juva), (Annainmäensuo on) *semmone suopatero* (Ruokolahti), (Tervalampi on) *semmosessa syvässä paterossa* (Punkaharju), (Pirunsilmä) on *nevampotama* (Evijärvi), (Ukonputikko on) *pikkune suopotama* (Savitaipale), (Rokkapata-niminen kangashauta on) *sellane potura iha ku pata* (Savitaipale), *se* (eräs pieni lampi) on *semmone putakko* (Lappeenranta). Deskriptiivisanastolle tyypillinen piirre on se, että 'silmäkettä' merkitsevän appellatiivin edellä on lauseessa lähes poikkeuksetta sana *semmoinen* tai *sellainen*. Ilmaukset muistuttavat usein koloratiivirakenteita myös siten, että 'silmäkettä' merkitsevää sanaa edeltää merkitystä täsmentävä sana, esim. *lamminputero*, *lahdenputama*, *suopatero*, vrt. (*semmonen*) *ukonturjake* ~ *ukkoturjake*.

Silmäkkeet ovat maastossa pieniä paikkoja. Silti niistä käytetään hyvin paljon erilaisia nimityksiä. Niitä kaikkia ei tämä esitykseni koske, sillä pois ovat jääneet esimerkiksi *pulake*, *rapakko*, *rommakko*, *rooppi* ~ *ruoppi*, *silmäke*, *tökrä*, *hete* ja *lähde*. Eero Kiviniemi (1990, 81–) puhuu paikkoja luokittelevien sanojen yhteydessä *yleistermeistä* ja *erikoistermeistä*. Yleistermit ovat kieli-alueella yleisesti tunnettuja, ja niillä on tavallisesti vastineensa naapurikielissä. Erikoistermit ovat syntyneet paikallisista ilmaisutarpeista. Silmäkkeiden nimitykset ovat yleensä erikoistermejä, vaikka esimerkiksi *patama* ja sotilaskieleen otettu *potero* ovat laajalti tunnettuja.

Kuinka paljon erilaisia silmäkkeiden nimityksiä sitten on esimerkiksi yhden pitäjän murteessa? Tässä mielessä olen tarkastellut R. E. Nirvin mainiota Kiihtelysvaaran murteen sanakirjaa. Edellä käsittelemistäni sanoista siinä on vain seitsemän: *patama*, *patero*, *potero*, *putero*, *putrakko*, *putro* (proprina *Putro*, pieni lampi; erikseen *suoputro* 'laskuojaton, pieni suo') ja *putru*. Esimerkiksi *pukra* ~ *pukro* puuttuu, vaikka siitä on appellatiivi- ja nimitietoja ympäristöpitäjistä. Mutta Nirvillä on Kiihtelysvaarasta koko joukko muita silmäkkeen ja painanteen nimityksiä: *hete* 'suossa oleva pohjaton kohta', *kurneikko* 'vetinen notko, joka ei kasva puuta eikä pajua', *lanttopaikka* 'notkelma (pellossa)', *lotma* 'alava painanne', *loso* 'notkelma', *lyösä* 'märkä noro' (*luosa*, *luoso* puuttuu), *lösö*, *ne* (niityt) *on ihav vešlöšönä*, *rapakko*, *rimpi*, *ruoppa* 'pieni syvennys tiessä', *silmäke* 'pieni lampi', *suosilmäke* 'kovan maan ympäröimä pieni suo' ja *lampitökrö* 'pieni lampi'. Nirvin Kiihtelysvaaran sanasto (niin kuin aineistot muualtakin) osoittaa, etteivät kaikki edellä mainitut sanat merkitse täysin samaa. Selviä silmäkkeen nimityksiä ovat *patero*, *potero*, *putero*, *putrakko*, *putro*, *putru*, *patama*, *hete* ja *silmäke*, mutta enemmän määrän painanteen nimityksiä ovat esimerkiksi *kurneikko*, *lotma*, *loso*, *lyösä* ja *lösö*. Painanne on usein pitkulainen notko, ja silloin paikka ei ole enää tyypillinen silmäke.

Miksi silmäkkeillä on näin paljon erilaisia nimityksiä? Yksi luonnollinen syy on tietenkin se, että paikat eivät ole luonnossa aivan samanlaisia ja lähellä asuvien nimenanto on vivahteikasta. Mutta vieläkin tärkeämpi syy on ilmeisesti se, että silmäkkeisiin on suhtauduttu tunneperäisesti, affektiivisesti, kuten Eero Kiviniemi (1990, 82–84) on otaksunut. Hänen mukaansa jo paikan pienuus sinänsä synnyttää erikoistermien tarvetta. Silmäkkeiden osalta affektia on lisännyt sekin, että monet pienet lammet, ruohikkoiset lahdenpohjukat ja hetteiköt ovat karjan kannalta olleet usein vaarallisia varsinkin aikana, jolloin karja kävi vapaalla laitumella. Tarve erikoistermeistä on puolestaan herättänyt sellaisen kielellisen luovuuden, että muutamista kantasanoista on johtamalla, risteyttämällä ja äännevarioinnilla (*patama* ~ *potoma* ~ *putama*, *putama* ~ *pukama*, *patero* ~ *potero* ~ *putero*, *luosa* ~ *lyösa*, *loso* ~ *lösö* jne.) syntynyt sellainen termien runsaus, jollaista pelkkä asiallinen nimeäminen ei tarvitsisi (lisää esimerkkejä esim. Räisänen 2003, 251–256). Uusien sanojen luominen äännevarioinnilla on nimenomaan deskriptiivisanojen johtamisessa yleisempää kuin normaalissa sananmuodostuksessa. Myös merkityksen lainautumista sanalta toiselle ilmenee: *putama* > *pukama* 'silmäke', *putro* > *pukra*, *pukro*, *pukru* 'silmäke'. Affektiivinen nimeäminenkin kartoittaa ulkoista maisemaa, mutta kuvaa samalla nimenantajien mieltä tavallista enemmän.

Silmäkkeen nimitysten etymologiaa

Mitkä ovat silmäkkeiden nimitysten etymologiset juuret? *Pat*-alkuisten lähtökohdaksi sopivat luontevasti *pata* ja siitä johdettu *patama*. *Pot*- ja *put*-alkuisten juurena ovat ainakin osaksi Suomen ruotsalaismurteiden *pått* ja *putt* 'lammikko, lätäkkö', joista tulevat suoraan *potti* ja *putti* (SKES, SSA). *Pata*(ma), *potti* ja *putti* -sanojen johdoksia ja risteytyksiä on valtaosa esillä olevista silmäkkeiden nimityksistä, kun niihin lisätään tuonnempana puheeksi tulevat *putro* ja *pukra* johdoksineen. Kaikista yksityistapauksista sananmuodostuksen reittiä ei voi tarkoin osoittaa, koska yksi uusien termien synty tapa nimenomaan deskriptiivisanoissa on äännevariointi.

Johdokset *potama* ja *putama* nojautuvat suomalaislähtöiseen *patama*-muotoon. *Potikka*, *potikko* ja vastaavasti *putikka*, *putikko* lienevät johdoksia sanoista *potti* ja *putti*. Vetisiä paikkoja tarkoittavat *Patikka*, *Patikko* -nimet ovat syntyneet edellisten mallin mukaan *patti*-sanasta. Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan ja niiden lähialueiden *patti* on kontaminaatio sanoista *pata* ja *potti* tai *putti*, sillä *potti* ja *putti* -sanojen yksi levikkialue on juuri Pohjanmaa.

Paralleeliset johdokset *patero*, *putero* ja *potero* esiintyvät lähes yksistään itämurteiden alueella. *Patero*-nimiä on lähinnä Karjalan kannaksella, Etelä-Savossa ja Etelä-Karjalassa, *Putero*-nimiä Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa ja *Potero*-nimiä Etelä- ja Pohjois-Karjalassa. Osin esiintymät ovat kuitenkin päällekkäisiä. Esimerkiksi R. E. Nirvin Kiihtelysvaaran sanakirjassa ovat kaikki kolme: *patero* 'pieni syväne järvässä, maalla', *suopotero* 'suonsilmäke',

lammim putero 'pieni lampi'. Esimerkki variaatiosta on vuodelta 1562 oleva nimi *Mändy salon patero*, jonka paikalla on 1620-luvulla nimi *Mändy Salon Puterå* (Alanen 2006, 55 ja 2004, 111). Kyseinen Mäntysalo on Suvasveden saari entisen Vehmersalmen alueella. Nykyistä nimeä en ole kokoelmasta löytänyt, mutta appellatiivi *putero* tunnetaan seudulla edelleen. Harvinaisempia johdoksia ovat *putakka*, *putakko*, *putake*, *putare* ja *putura*, samoin Kurkijoelta merkitty *pateron* rinnakkaismuoto *patelo*.

Itämurteiden ja karjalan kielen *putro* voisi olla sisäheittoinen muoto sanasta *putero*, mutta levikki ja vanhat asiakirjatiedot osoittavat, että *putro* on silmäkkeen nimityksenä *puteroa* vanhempi. Mutta mistä on lähtöisin *putro*, joka jo 1500-luvun savolaislähteissä on maastosana. En ole löytänyt kysymykseen varmaa vastausta. Mieleen tulee silti ajatus, että ehkä maastotermin takana on sitenkin 'puuroa' merkitsevä balttilainen lainasana. Karjalan kielessä on nimittäin sekä *huttu* että *putro*. Huttu on kiinteä jauhopuu, kun taas *putro* on vetelämpi suurimo- ja ryynipuuro, jota käytetään varsinkin piirakoiden täytteenä (KKS). Ehkä löysää, vetistä puuroa tarkoittava *putro* on Savossa siirtynyt ekspressiiviseksi maastotermiksi, koska se *tr*-yhtymän takia on ollut tarkoitukseen sovelias. Merkitykset 'puuro' ja 'silmäke' ovat tavanneet toisensa ainakin Antrean Liikolan paikannimissä *Putronsilmänmäki*.

Erityisesti Laatokan luoteisrannalla ja Pohjois-Karjalassa esiintyvä *pukra*, *pukro* on kahden sanan risteytymä. Muoto pohjautuu venäjän 'mäkeä, kumpua' merkitsevään sanaan *bugór*, gen. *bugrá*, kuten Nissilä (1971, 172–173, 1975, 190) on esittänyt. Nissilä toteaa *pukran* vaihtaneen merkitystään, mutta ei ole huomannut, että uusi merkitys on peräisin 'silmäkettä' merkitsevästä *putrosta*, jota hän pitää vain *pukran* harvinaisena varianttina. Oheinen kartta osoittaa, että *putro* ja *pukra* ovat risteytyneet Käkisalmen Karjalassa joskus keskiajalla. Silmäkkeen nimityksenä *putro* on *pukraa* vanhempi sekä levikin että asiakirjatietojen valossa. Joskus nimestäjät ovat tavanneet Putron ja Pukran saman paikan rinnakkaisniminä. Tohmajärven kolmesta *Kolinlammista* pienin on *Pukro-Koli* eli *Putro-Koli* eli *Tökrö-Koli* eli *Ruutana-Koli*. Rinnakkaisnimien määrä osoittaa nimeäjien affektiivista suhtautumista nimettävään. Kesälahdelta on tieto, että *putrake* ja *pukro* merkitsevät kumpikin 'suonsilmäkettä'. Kiteeltä on nimestäjän maininta, että *pukro*, *putro*, *putrake* ja *pukkero* ovat toistensa synonyymeja.

Lähteet ja lyhenteet

- Alanen, Timo (toim.) 2004: *Johan Habermanin maantarkastusluettelo Pien-Savosta 1620-luvulta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 131. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- (toim.) 2006: *Säämingin ja Rantasalmen maantarkastusluettelo vuosilta 1562–1563*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 137. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- Hahmo, Sirkka-Liisa 1998: *Paukama ja pukama: deskriptiivisanoja vai lainoja?* – Grünthal, Riho – Laakso, Johanna (toim. / ed. by): *Oekeeta asijoo. Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagenarii*, 121–126. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 228. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Kiviniemi, Eero 1990: *Perustietoa paikannimistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 516. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KKS = *Karjalan kielen sanakirja* I–VI. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVI:1–6. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki 1968–2005.
- Leskinen, Heikki 1963: *Luoteis-Laatokan murteiden äännehistoria I. Konsonantit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 275. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lönnrot, Elias 1880: *Suomalais-ruotsalainen sanakirja 1–2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- MHA = Maanmittaushallituksen arkisto, Helsinki (artikkelin tiedot NA:n kokoelmista).
- Mielikäinen, Aila 1981: *Etelä-Savon murteiden äännehistoria I. Konsonantit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 375. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- NA = Nimiarkisto. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- Nirvi, R. E. 1971: *Inkeröismurteiden sanakirja*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVIII. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- *Kiihtelysvaaran murteen sanakirja* I–X. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, Joensuu 1974–1981.
- Nissilä, Viljo 1971: Slawische Gelände- und Gewässertermini im Ortsnamengut des Ladogagebietes. – *Disputationes ad Montium Vocabula aliorumque nominum significationes pertinentes*. 10. Internationaler Kongress für Namenforschung, Wien 8.–13.9.1969. Abhandlungen, 171–177. Wien.
- 1975: *Suomen Karjalan nimistö*. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, Joensuu.
- NS = *Nykysuomen sanakirja* 1–6. Valtion toimeksiannosta teettänyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. WSOY, Porvoo–Helsinki 1951–1961.
- Ojansuu, Heikki 1915: *Äännehistoriallisia lisiä suomen murteiden tuntemiseen*. Suomi IV:14. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- RAPOLA, MARTTI 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 283. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- RUOPPILA, VEIKKO 1955: *Äyrämöismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 245. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- RÄISÄNEN, ALPO 2003: *Nimet mieltä kiehtovat. Etymologista nimistöntutkimusta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 936. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SKES = *Suomen kielen etymologinen sanakirja* I–VI. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XII:1–6. Tutkimuslaitos ”Suomen suvun” julkaisuja III. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki 1955–1978.
- SMSA = Suomen murteiden sana-arkisto. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- SOININEN, ARVO M. 1961: *Pohjois-Savon asuttaminen keski- ja uuden ajan vaihteissa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- SPNK = *Suomalainen paikannimikirja*. Päätoimittaja Sirkka Paikkala. Kartta-keskus – Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 2007.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja* I–III. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura – Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1992–2000.
- TUNKELO, E. A. 1913–18: *Suomalais-germaanisten kosketusten alalta*. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* XXX,39. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- TURUNEN, AIMO 1959: *Itäisten savolaismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 253. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.